Verbum Vitae
26 (2014) 127-142

SPRAWIEDLIWOŚĆ SYNA WEDŁUG LISTU DO HEBRAJCZYKÓW

Ks. Artur Malina

Wydaje się, że autor Listu do Hebrajczyków nie przedstawia sprawiedliwości jako głównego tematu swojego dzieła[1]. Gdy jednak po raz pierwszy wymienia (w zdaniu głównym) akt Jezusa mający określony przedmiot, wskazuje właśnie na nią: „umiłowałeś sprawiedliwość" (Hbr 1,9)[2]. Twierdzenie to jest częścią mowy Boga, porównu-

[1] Wrażenie to powstaje podczas porównania z innymi pismami Nowego Testamentu. Przy uwzględnieniu częstotliwości występowania terminów „sprawiedliwość" i „sprawiedliwy" oraz ich antonimów w Hbr, z 3,03. wzmiankami na 1000 słów znajduje się na 11. miejscu wśród pism Nowego Testamentu, uporządkowanych według tego kryterium: 2 P – 10,89; Rz – 10,82; 2 Tes – 7,26; Ga – 6,26; Tt – 6,05; 1 P – 5,94; Jk – 5,72; 1 J – 5,13; 2 Tm – 4,03; Flp – 3,67; Hbr – 3,03; Flm – 2,97; Kor – 2,9; Ap – 2,33; Jud – 2,17; Łk – 1,9; Kol – 1,9; 1 Tm – 1,88; Mt – 1,74; Ef – 1,65; Dz – 1,46; 1 Tes 1,35; 1 Kor – 1,32; J – 0,38; Mk – 0,18; 2 J – 0; 3 J – 0 (wyliczenia na podstawie słów z podstawą wyrazową δικ- za *Accordance® Bible Software 9.6*).

[2] W wielu przekładach to pierwsze odniesienie do sprawiedliwości jest przedstawione nawet jako podwójne: sprawiedliwość jest także atrybutem panowania Syna (1,8). W ten sposób – nie całkiem dokładnie – oddają oryginalny tekst najnowsze przekłady na język polski, tym samym rzeczownikiem „sprawiedliwość" tłumacząc dwa różne, choć bliskoznaczne wyrazy greckie: εὐθύτης oraz δικαιοσύνη. *Biblia Tysiąclecia*: „Berło sprawiedliwości berłem królestwa Twojego. Umiłowałeś sprawiedliwość, a znienawidziłeś nieprawość". *Biblia Warszawsko-Praska*:

jącego swojego Syna z aniołami. Dzięki temu kontekstowi można dostrzec znaczenie sprawiedliwości w relacji zarówno do ziemskiego życia Jezusa, jak i do życia chrześcijan.

1. Miejsce wypowiedzi o sprawiedliwości

Mowę Boga do Syna, o Nim oraz o aniołach, tworzą cytaty znajdujące się w różnych tekstach Starego Testamentu oraz pochodzące od różnych podmiotów[3]:

„Berło sprawiedliwości pozostanie na zawsze berłem Twego królestwa. Umiłowałeś sprawiedliwość, a znienawidziłeś nieprawość". *Biblia Edycji Świętego Pawła*: „Berłem sprawiedliwości berło Twego królowania. Miłujesz sprawiedliwość, nienawidzisz nieprawości"; S. Łach, *List do Hebrajczyków.* Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy (PŚNT 10; Poznań: Pallottinum 1959) 133-134: „Berło sprawiedliwości berłem królestwa twego. Umiłowałeś sprawiedliwość, a znienawidziłeś nieprawość". Podobnie inne przekłady nie rozróżniają dwóch różnych źródłosłowów – *Biblia Poznańska*: „Berłem sprawiedliwym jest berło Twego panowania. Umiłowałeś sprawiedliwość a znienawidziłeś bezprawie"; *Nowy Testament – Przekład na Wielki Jubileusz Roku 2000* (tłum. R. Popowski): „Berło sprawiedliwe berłem Twego królowania. Umiłowałeś sprawiedliwość, a nieprawość znienawidziłeś"; A. Paciorek, *List do Hebrajczyków.* Tłumaczenie, wstęp i komentarz (Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1998) 29: „I sprawiedliwe jest berło Twego królestwa. Umiłowałeś sprawiedliwość i znienawidziłeś nieprawość". Za tymi przekładami przemawia synonimiczny paralelizm obu określeń znany w Septuagincie (Joz 24,14; 1 Krl 3,6; Ps 9,9; 11,7; 98,9; 99,4; Mdr 9,3). *Biblia Ekumeniczna* oddaje różnicę między dwoma rzeczownikami: „Berło prawości berłem Twojego królestwa. Umiłowałeś sprawiedliwość, a znienawidziłeś nieprawość".

[3] Cytaty są przytoczone jako wypowiedzi nieokreślonego podmiotu, chociaż w oryginalnym kontekście ich podmiot jest wiadomy: Bóg, autor psalmu, etc. Tutaj natomiast tożsamość podmiotu mówiącego można określić na podstawie pierwszej wypowiedzi, w której zwraca się do osoby nazwanej Synem (1,5a). Prolog zaś przedstawia wyłącznie Boga i Jego Syna jako podmioty działania (1,1-4). Na podstawie dwóch pierwszych wersetów Ewangelii Marka, w podobny sposób można zidentyfikować tożsamość Boga, który zwraca się do Syna z deklaracją o wysłaniu poprzedzającego Go zwiastuna (Mk 1,1-2).

w. 5a	Ps 2, 7	tożsamość Syna i zrodzenie Go
w. 5b	1 Krn 17, 13	wzajemna więź Ojca i Syna
w. 6	Pwt 32, 43	pokłon oddawany Synowi przez aniołów
w. 7	Ps 104, 4	ruchliwa służba aniołów
w. 8-9	Ps 45, 7-8	trwała władza Syna oraz Jego czyny i wyróżnienie Go
w. 10-12	Ps 102, 26-28	porównanie Syna ze stworzeniem
w. 13	Ps 110, 1	zajęcie przez Syna miejsca po prawicy Boga

Szereg cech charakteryzuje te fragmenty. Po pierwsze: teksty te nie są przytoczone jako typowe cytaty z Pisma Świętego[4]. Po drugie: cytaty nie są komentowane w formie dodanych objaśnień, formuł wypełnienia czy innych wyraźnych zastosowań. Po trzecie: krótkie wprowadzenia narracyjne, które wskazują na adresata wypowiedzi albo negują ewentualność innego odbiorcy, stanowią rodzaj komentarza, dzięki któremu wszystkie te fragmenty stanowią jedną, koherentną mowę Boga, ukierunkowaną na opisanie niepowtarzalnej relacji Boga z Synem oraz wynikającej z niej wyższości Syna nad aniołami.

Najpierw mowa jest o Jego panowaniu, przedstawionym poprzez dwa typowe atrybuty władzy królewskiej: tron i berło (Hbr 1,8). Następnie są wskazane Jego dwa „działania": umiłowanie i znienawidzenie (Hbr 1,9). Cechy Jego władzy oraz Jego podwójne działanie są ukazane jako treść i przyczyna różnicy opozycji względem aniołów.

Jaką funkcję w opisie Jego tożsamości – w sensie wyższości nad aniołami – pełnią rzeczowniki „prawość"

---

[4] We wprowadzeniach do nich nie ma form czasownikowych od „pisać" (γράφειν). Nie pojawia się formuła „jest/zostało napisane", charakterystyczna dla niektórych cytatów w Ewangeliach i dość częsta w listach Nowego Testamentu. Jej obecność w Hbr ogranicza się tylko do jednego przypadku (10,7): wewnątrz cytowanego tekstu biblijnego (Ps 40,8). Brak jest też komentarzy, charakterystycznych dla analogicznych odwołań do Pisma, w następnych częściach listu (np. już w 2,8b-9).

(εὐθύτης) i „sprawiedliwość" (δικαιοσύνη)? Jakie znaczenie ma ten opis dla życia chrześcijan? Na pytania można odpowiedzieć na podstawie analizy użycia tych terminów.

2. Prawość jako atrybut panowania Syna

Atrybuty władzy Syna są ukazane na tle charakterystyki aniołów, poddanych działaniu Boga jako ich Stwórcy: „Czyniący aniołów swych duchami i sługi swe płomieniem ognia" (Hbr 1,7). Porównanie aniołów do ognistego płomienia budzi skojarzenia, zarówno z ich funkcją spełnianą podczas kultu, jak i – z ich chybotliwością i niestabilnością. Ich wizerunkowi jest przeciwstawiony obraz Syna.

Kontrast, na poziomie składni, tworzą wprowadzenia do cytatów: „podczas gdy o aniołach mówi: [...]" (Hbr 1,7) – „do Syna zaś [...]" (Hbr 1,8)[5]. Z jednej strony są wymienione cechy aniołów: ciągła ruchliwość właściwa duchom, czy dosłownie nawet wichrom oraz nieustanna zmienność typowa dla ognistych płomieni. Ich własności odpowiadają służbie wymaganej przez Boga i skierowanej do Syna. Z drugiej strony ukazane są atrybuty panowania Syna: tron (θρόνος), który jest oznaką władzy królewskiej samego Boga (Hbr 8,1 i 12,2, ale także i analogicznej pozycji Jezusa w Hbr 4,16) oraz berło (ῥάβδος w Hbr 9,4 i 11,21 oznacza laskę), które wyróżnia panowanie Pomazańca Bożego (Ps 110,2; Ap 2,27; 12,5; 19,15). Tron jest symbolem panowania. Jego obraz, w kontraście do pozycji aniołów, przedstawia panowanie Syna jako pewne, stabilne i niezmienne. Wprost tę ostatnią własność wyraża przypisana mu cecha wieczności – dosłownie „na wiek wieku" (εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος). W ten sposób zwłaszcza psalmy przedstawiają własności Boga i charakteryzują

[5] Funkcję kontrastu spójników μέν oraz δέ, które łączą te dwa wersety, trafnie określa R. Bogacz, *Misja Chrystusa w świetle hapax legomenów* (List do Hebrajczyków 2; Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej 2006) 84-85.

wzajemne odniesienia między Nim a ludźmi[6]. Tę cechę posiada zarówno kapłaństwo Chrystusa, przedstawione na wzór Melchizedeka (za cytatem z Ps 110,4; w Hbr 5,6; 6,20; 7,17.21.24), jak i godność Chrystusa, jako Syna udoskonalonego przez Boga (Hbr 7,28)[7].

Chociaż aniołowie są porównani do żywiołów wichru i ognia, to jednak są oni osobowymi uczestnikami kultu, a nie jakąś jego bezwolną materią. Mają bowiem odpowiedzieć na wezwanie do oddania pokłonu Synowi: „Niech pokłonią się Mu wszyscy aniołowie Boga!" (Hbr 1,6). Podobnie obraz materialnych atrybutów władzy – tronu i berła – nie zakrywa osobowych cech Syna. Na jednostkową tożsamość wskazuje to, że Bóg bezpośrednio zwraca się do Niego: „Tron Twój, Boże[8]" oraz określa drugi atrybut Jego władzy jako „berło królestwa Twego". Powtórzony dwukrotnie zaimek osobowy „ty" pojawia się już wcześniej i również dwa razy – w pierwszej wypowiedzi Boga zaadresowanej do Jezusa: „Synem Moim jesteś Ty, Ja dzisiaj zrodziłem Cię?" (Hbr 1,5a).

Charakteryzując drugi symbol władzy, autor dokonuje dwóch modyfikacji względem cytowanego źródła:

---

[6] Dłuższe wyrażenie tłumaczy w Septuagincie konstrukcję *l*[e]*'ôlām wāed* lub składające się na nią słowa.

[7] W tych przypadkach wyrażenie przyimkowe jest złożone tylko z jednego rzeczownika: εἰς τὸν αἰῶνα.

[8] Cytowany w tym i w następnym wersecie fragment Ps 45,7-8 jest jedynym tekstem Starego Testamentu, w którym tytuł „Bóg", mający znaczenie wołacza „Boże", jest wprost odniesiony do ziemskiej postaci. Jest nie do przyjęcia interpretacja zdania – tylko pozornie zgodna z monoteizmem Biblii – jako konstrukcji eliptycznej: „Twoim tronem [jest] Bóg na wiek wieku". Do króla nie odnosiłby się wprawdzie tytuł „bóg" , ale Bóg miałby być dla niego tronem. Metafora ta nie jest znana w Biblii, podczas gdy znajdują się w niej teksty odnoszące do ludzi rzeczownik „bóg" (hebr. *ĕlōhîm*; gr. θεός [θεοί]) (Wj 4,16; 7,1; Ps 81,6). W historycznym kontekście cytowanego psalmu tytuł ten był jednak użyty w sensie przenośnym, hiperbolicznym. Za takim znaczeniem tytułu przemawia również taki sam sens wieczności jako cechy władzy ludzkiej. Natomiast nazwanie Syna Bogiem oraz określenie Jego tronu jako wiecznego ma pełne, dosłowne znaczenie; por. A. VANHOYE, *Situation du Christ.* Hébreux 1–2 (Paris: Cerf 1969) 181.

1) Pierwsza zmiana polega na oddzieleniu dwóch opisów atrybutów władzy przez dodanie spójnika „oraz" (καί). W ten sposób drugi z nich („berło prawości berłem królestwa Twego") łączy się ściślej z następnym wierszem („umiłowałeś sprawiedliwość, a znienawidziłeś nieprawość"), niż z pierwszym stychem w tym samym wersecie („tron Twój, Boże, na wiek wieku")[9]. To połączenie przybliża znaczenie „berła prawości" do „sensu umiłowania sprawiedliwości". Innymi słowy, zdanie rozpoczynające się od twierdzenia, że Syn umiłował sprawiedliwość, staje się wyjaśnieniem zdania o berle prawości jako znaku Jego królestwa.

2) Cel drugiej zmiany jest zbieżny z sensem pierwszej modyfikacji. W cytowanym źródle symbol królestwa jest scharakteryzowany przez cechę władzy: „Berłem prawości berło królestwa Twego" (Ps 45,7). W cytacie natomiast – dzięki przesunięciu rodzajnika z drugiego wyrażenia do pierwszego – kolejność orzecznik i podmiot jest zastąpiona przez sekwencję podmiot i orzecznik: „Berło prawości berłem królestwa Twego"[10]. Z tej zamiany wynika, że nie tyle znak (berło) królestwa Syna okazuje się znakiem prawości, ile cechująca Go prawość staje się znakiem Jego królestwa. Jest ona najpierw Jego cechą osobową, która

[9] Natomiast wiersz o tronie, łącząc się ściślej z opisem udziału aniołów w kulcie, tworzy kontrast między atrybutem władzy Syna a pozycją niebieskich sług. Na tę funkcję wprowadzenia spójnika zwraca uwagę A. Strobel, *La lettera agli Ebrei* (Brescia: Paideia 1997) 36.

[10] Wariant z zaimkiem trzeciej osoby – „królestwa Jego" zamiast „królestwa Twego" – popierają najstarsze manuskrypty (P^{46}, Synajski, Watykański) oraz wskazują jej niezależność od formy z Ps 45,7 (= LXX Ps 44,7) – za tym wariantem opowiada się K. Backhaus, *Der Hebräerbrief* (Regensburg: Verlag Friedriech Pustet 2009) 98. Za zaimkiem drugiej osoby przemawia zarówno składnia cytowanego zdania, w którym forma mianownika ὁ θεός pełni funkcję wołacza „Boże", jak i przynależność licznych manuskryptów z tą lekcją do zróżnicowanych rodzajów tekstu.

jest przede wszystkim właściwością Boga[11], a następnie objawia się jako cecha Jego panowania.

3. Umiłowanie sprawiedliwości przez Syna

Po wskazaniu na atrybuty władzy królewskiej Boga, autor przedstawia aktywność Syna[12], któremu przypisane są dwa pierwsze działania w czasie przeszłym (oznaczone przez formy trybu oznajmującego aorystu: ἠγάπησας i ἐμίσησας): „umiłowałeś sprawiedliwość, a znienawidziłeś nieprawość". To odniesienie do przeszłości nie jest ewidentne w tekście hebrajskim. Ps 45,8: jeśli czasowniki oznaczające stany czy postawy mają formę Qatal, to można je rozumieć jako niezmienne odniesienia do tych dwóch przeciwstawnych wielkości: „miłujesz sprawiedliwość i nienawidzisz nieprawości"[13]. Hebrajszczyzna biblijna może też przedstawiać przyjmowanie postaw za pomocą form participium, które w Septuagincie są oddawane przez czas teraźniejszy, jak np. w 1 Krn 29,17: „sprawiedliwość miłujesz" (δικαιοσύνην ἀγαπᾷς). Autor Listu do Hebrajczyków, umieszczając za Septuagintą te dwa akty w przeszłości, zakłada, że jego adresat skojarzy je z konkretną historią; raczej z całym ziemskim życiem Syna Bożego, niż z jakimiś szczególnymi zdarzeniami, na przykład z konfliktem między Nim a wrogimi Mu przywódcami ludu. Za najszerszym odniesieniem przemawia umieszczenie namaszczenia również w przeszłości (Qatal

[11] Takie znaczenie ma rzeczownik εὐθύτης w Septuagincie; por. R. Bogacz, *Dzieło zbawienia w ludzkiej Krwi Jezusa według Listu do Hebrajczyków* (List do Hebrajczyków 3; Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej 2006) 33-34.

[12] Podobne przejście można dostrzec już w prologu: od przedstawienia relacji Syna względem stworzenia i Boga (1,2b-3a) do wzmianki o dokonaniu przez Niego oczyszczenia z grzechów oraz zajęcia przez Niego miejsca po prawicy Majestatu (1,3b).

[13] Czas teraźniejszy mają tłumaczenia Ps 45,8 w większości przekładów – m.in.: Biblia Tysiąclecia, Biblia Poznańska, Biblia Edycji Świętego Pawła.

m^{e}šāḥăkā został oddany w Septuagincie przez formę trybu oznajmującego aorystu *namaścił* [ἔχρισεν], która przedstawia ten akt jako przeszły).

Umiłowanie sprawiedliwości i znienawidzenie nieprawości – przedstawione jako czynności osoby oznaczonej przez atrybuty władzy królewskiej – przypominają o podstawowym zadaniu króla, czyli o wydawaniu wyroków[14]. Powierzenie tego zadania konkretnej osobie wynika z woli Boga (1 Krl 10,9). Wzorem dla niej jest Boże odnoszenie się do sprawiedliwości i nieprawości[15].

Sprawiedliwość, która jest przedmiotem umiłowania, oznacza osobę Boga i Jego wolę. W tym miejscu wola Boża jest implikowana całościowo poprzez dwa rodzaje mowy Boga: atrykułowanej przez proroków i przez Syna. Analogicznie przedmiotem nienawiści są nie tylko czyny nieprawe, występki, ale również ich źródło, którym jest osobowe Zło. Umiłowanie sprawiedliwości i znienawidzenie nieprawości oznacza całkowite zaangażowanie Syna po stronie Boga oraz radykalne opowiedzenie się przeciw temu wszystkiemu, co Bogu jest wrogie. Swojemu Synowi Bóg przedstawia działanie wynikające z tego podwójnego zaangażowania. Początek Listu do Hebrajczyków mówi o tej pełnej identyfikacji Boga, przemawiającego ostatecznie w Synu.

---

[14] 2 Sm 8,15 charakteryzuje Dawida jako panującego nad Izraelem i wykonującego sąd nad ludem; 2 Sm 15,2-6 przedstawia uzurpację przez Absaloma władzy królewskiej, wyrażającą się poprzez wydawanie sądów; 1 Krl 3,28 podkreśla uznanie, jakim się cieszyła władza Salomona z powodu jego mądrości w sądzeniu.

[15] Postępowanie Boga – LXX, Iz 61,8: „Ja bowiem jestem Pan miłujący sprawiedliwość i nienawidzący grabież z niesprawiedliwości"; LXX, Ps 10,7: „Sprawiedliwy Pan i sprawiedliwości [l.mn.!] umiłował"; LXX, Ps 145,8: „Pan miłuje sprawiedliwych"; LXX, Prz 15,9: „Wstrętem dla Pana drogi bezbożnych, zaś podążających za sprawiedliwością miłuje". Odwzorowanie tego postępowania przez człowieka – LXX, Ps 118,163: „Niesprawiedliwość znienawidziłem i obrzydziłem sobie, zaś prawo Twoje umiłowałem"; Mdr 1,1: „Umiłujcie sprawiedliwość sądzący ziemię".

Tryb oznajmujący aorystu (ἔχρισεν) oznacza, że również namaszczenie jest wydarzeniem umieszczonym w przeszłości. Podobnie jak w przypadku dwóch czasowników mających za podmiot Syna („umiłowałeś" i „znienawidziłeś"), użyty czasownik nie identyfikuje bliżej tego aktu. Namaszczenie jest dokonane wyłącznie na Synu, co odróżnia Go od tych, którzy są określeni jako „Twoi współuczestnicy". Akt ten nie jest równoznaczny z przedwiecznym zrodzeniem Syna, ponieważ wzmiankowani są Jego współuczestnicy, czyli aniołowie[16]. Z tego też powodu namaszczenie nie może być chronologicznym początkiem godności Pomazańca Bożego. Chodzi natomiast o ogłoszenie tej godności wobec istot stworzonych. Istoty te mają udział nie tyle w godności podobnej do Jego pozycji (jak w Ps 89,28, który mówi ustanowieniu pierworodnego ponad królami ziemi), ile uczestniczą w ceremonii namaszczenia Go olejkiem radości. W najbliższym kontekście jedynym takim wydarzeniem jest wprowadzenie Syna do sfery zamieszkałej przez aniołów (Hbr 1,6) oraz zajęcie miejsca przez Niego po prawicy Boga (Hbr 1,3)[17].

4. Prawość i sprawiedliwość w życiu Jezusa

Syn objawia się jako panujący poprzez okazanie prawości, a nie na odwrót. Otrzymuje godność królewską Bożego Pomazańca, dlatego że umiłował sprawiedliwość, a znienawidził nieprawość. Temu przedstawieniu, zarówno wykonywania władzy królewskiej na drodze prawości, jak i osiągnięcia godności królewskiej przez umiłowanie sprawiedliwości, odpowiada pominięcie najbardziej typowego atrybutu króla; autor wymienia tron i berło, lecz pomija

[16] Choć sens określenia „Twoi współuczestnicy" nie jest w sam sobie jednoznaczny, to jednak w tym przypadku zależy od najbliższego kontekstu i może odnosić się wyłącznie do aniołów Boga. Następne przypadki użycia tego rzeczownika mają przydawki wskazujące na adresatów listu jako uczestników niebieskiego powołania (3,1), Chrystusa (3,14), Ducha Świętego (6,4), Bożej dyscypliny (12,8).

[17] Por. Vanhoye, *Situation du Christ*, 186-188, 193-194.

koronę. Brak wzmianki o koronie jako oznace godności królewskiej Syna (Ps 21,4; Syr 40,3-4; Za 6,11-14) wynika z tego, że ukoronowanie przypomina o drodze Jezusa do godności królewskiej przez mękę i śmierć (Hbr 2,7.9). Wskazanie na to, czemu podlegają ludzie (np. na cierpienia i śmierć), mogłoby oddalać pozycję Syna od aniołów, a tym samym – utrudniać porównanie ich ze sobą.

Ponadto aluzja do ukoronowania, kojarzonego z męką i śmiercią, sprawiłaby, że ukazany kontrast między sprawiedliwością a nieprawością, mógłby być kojarzony z konfliktem, który bezpośrednio doprowadził do męki i śmierci Syna. W tym miejscu autor starannie unika wyraźniejszych odniesień do tych wydarzeń, aby postawić przede wszystkim znak równości między berłem prawości a berłem królestwa Syna oraz przedstawić umiłowanie przez Niego sprawiedliwości.

Z tego samego powodu wyniesienie Syna do godności królewskiej nie jest przedstawione jako akt wywyższenia, ponieważ zakładałoby ono wcześniejsze uniżenie (ten sens ma wywyższenie w J 3,14; 8,28; 12,32.34; Flp 2,9)[18], lecz

[18] Podobnie w *exordium* (1,3-4), kiedy mówi o zajęciu przez Syna miejsca po prawicy Majestatu, unika wszelkich wyraźnych odniesień do śmierci Jezusa czy do wylania przez Niego krwi, choć dokonanie oczyszczenia z grzechów domagało się złożenia krwawej ofiary za grzeszników (Kpł 4–5; 16). Jego zmartwychwstanie również nie jest wyraźnie wzmiankowane. Taka wzmianka odpowiadałaby wprawdzie obrazowi Jego powstania z martwych, ale wywołałaby skojarzenie ze śmiercią (jak w 6,2; 11,19.35; 13,20). Jakiekolwiek nawiązanie do śmierci, kłóciłoby się z przedstawieniem nieprzerwanej aktywności Syna w *exordium*. W pewien sposób wszystkie działania wskazują na ruch do góry: noszenie wszystkiego, dokonanie oczyszczenia i zasiadanie na wysokościach. Również słowa oczyszczeniu z grzechów – bez wyraźnej aluzji do wylania krwi – przypominają o podobnym bezkrwawym ocaleniu, które wywoływało patrzenie na węża miedzianego umieszczonego przez Mojżesza na wysokim palu (Lb 21,9; por. też J 3,14). Ten ruch wstępujący zostaje zakończony dopiero w momencie zajęcia przez Niego miejsca po prawicy Majestatu.

wyróżnienie Syna wśród aniołów jest ukazane jako namaszczenie jedynie Jego, a nie ich[19].

Czy na identyfikację z całym ziemskim życiem wskazuje również najbliższy kontekst wzmianek o prawości i sprawiedliwości? Odpowiedź pozytywna zależy od interpretacji pierwszej wzmianki o pozycji Syna jako panującego. Bóg wzywa tych, do których jest porównywany Jezus, czyli aniołów, do uznania Jego pozycji: „Kiedy zaś znowu wprowadza Pierworodnego na [świat] zamieszkały, mówi: Niech pokłonią się Mu wszyscy aniołowie Boga!” (Hbr 1,6). Czy ten apel można uznać za wezwanie do uznania godności wieńczącej całe ziemskie życie Syna?

Wprowadzenie Syna bywa czasem utożsamiane z wcieleniem, pojmowanym jako Jego wejście na świat zamieszkały przez ludzi[20]. Paralelą ewangeliczną byłaby doksologia aniołów przy narodzeniu Chrystusa (Łk 2, 13-14). Jednak w tym przypadku adresatem czci aniołów jest Bóg, a nie Jego Syn. Z twierdzeniem, że już od wcielenia Syn jest adresatem czci aniołów, nie zgadza się wyraźne nauczanie Listu do Hebrajczyków, które mówi o uczynieniu Syna mniejszym od aniołów, właśnie poprzez Jego egzystencję jako człowieka (Hbr 2,5-9). W tym przypadku przysłówek „znowu” miałby znaczenie ponownego przytoczenia wypowiedzi Boga, ponieważ aktu prezentacji Syna, w którym mowa o momencie wcielenia, nie można interpretować jako powtórnego wprowadzenia Pierworodnego do zamieszkałego przez ludzi świata – chyba że wcielenie rozumiane będzie jako powtórne i ostateczne przyjście Słowa (w znaczeniu J 1,14 po J 1,10-11). Taka interpretacja pomniejsza jednak, zaakcentowaną przez *exordium* Hbr różnicę, między mową Boga, głoszoną przez proroków, a Jego ostateczną mową głoszoną przez Syna (1,1-2).

---

[19] Przyimek para, ma tutaj znaczenie „zamiast”; por. F. Blass – A. Debrunner – F. Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht [17]1990) §236[4].

[20] Por. Paciorek, *List do Hebrajczyków*, 28. Byłoby to znaczenie bliskie wyrażonemu w J 1,14. Prolog Janowy mówi jednak o rozbiciu namiotu, a nie zamieszkaniu, co nieprecyzyjnie sugeruje wiele przekładów nowożytnych.

Gdyby jednak znaczenie przysłówka „znowu" odnieść do orzeczenia „wprowadza", wówczas tym momentem dziejów zbawienia mogłoby być ponowne wejście Syna na świat, czyli Jego powrót w dzień sądu ostatecznego[21]. Przy takim rozumieniu, jeśli pierwszym wprowadzeniem byłoby wcielenie, to znowu pojawiłaby się trudność interpretowania tego wydarzenia jako aktu wywyższającego Syna nad aniołami. Za pierwsze wprowadzenie można byłoby raczej uznać zmartwychwstanie, w którym, po raz pierwszy i tylko na krótko, Syn zostałby ukazany jako zwycięzca nad śmiercią, a więc w swojej chwale[22].

Wszystkie wymienione interpretacje błędnie odczytują znaczenie miejsca wprowadzenia Syna. Urzeczownikowiony imiesłów „zamieszkały" (οἰκουμένη) oznacza sferę niebieską, ponieważ adresatami wezwania do pokłonu są wyłącznie aniołowie Boga jako jej mieszkańcy[23]. Natomiast w jeszcze jednej wzmiance (Hbr 2,5) ten sam rzeczownik występuje z przydawką imiesłowową (μέλλουσαν), która oznacza przyszły świat odnowiony przez Boga (Ps 93,1; 96,10), nazywany w innych tekstach biblijnych „nowym niebem i nową ziemią" (Iz 65, 17; 66, 22; 2 P 3,13; Ap 21,1.5), zaś w Liście do Hebrajczyków – „ojczyzną" (πατρίς) lepszą i niebieską, która jest celem pielgrzymowania przodków (Hbr 11,13-16; por. 4,6-10) oraz przyszłym „miastem" (πόλις), do którego dążą adresaci listu (13,14; por. 12,28). Ta odnowiona rzeczywistość należy do czasu, który ma dopiero nadejść, podczas gdy Boże wezwanie aniołów do kultu, ma miejsce w teraźniejszości – rozpatrywanej nawet z perspektywy słuchaczy homilii. Na ograniczenie zakresu terminu „zamieszkały"

---

[21] Por. Łach, *List do Hebrajczyków*, 132. Podobna myśl jest wyrażona w Hbr 9,28; ze spójnikiem „kiedy" (ὅταν) jako oznaczeniem Jego powtórnego, chwalebnego przyjścia w Kol 3, 4; 2 Tes 1,10.

[22] W ten sposób interpretuje B.F. Westcott, *The Epistle to the Hebrews.* The Greek Text with Notes and Essays (London: MacMillan 1889) 23.

[23] Por. K. Schenck, "A Celebration of the Enthroned Son: the Catena of Hebrews 1", *Journal of Biblical Literature* 120/3 (2001) 477-479.

do świata zajmowanego przez aniołów Boga, wskazuje wezwanie do oddania przez nich czci Synowi[24].

Oddanie pokłonu przez aniołów jest pierwszą wzmiankowaną w liście czynnością stworzenia. Akt ten oznacza rozpoznanie wyższości Syna nad aniołami oraz uznanie Jego panowania nad nimi. Jednocześnie wyraża on podporządkowanie podmiotu adoracji jej adresatowi. Z tego względu ostatnie słowo wersetu ma doniosłe znaczenie chrystologiczne: przydawka dopełniaczowa określająca podmiot adoracji jako aniołów Boga oznacza, że adresat składanej czci posiada godność równą Bogu. Ten sens potwierdzają właśnie zdania o prawości i sprawiedliwości Syna: zwracając się do Niego, Bóg tytułuje Go dwukrotnie „*Boże*" (2,8.9).

Oddanie pokłonu – tożsame z uznaniem przez aniołów panowania Syna nad nimi – wskazuje na królestwo, nie jakiegoś pośredniego eonu czy stworzonego Logosu, lecz na niepodzielne i jedyne królestwo samego Boga utożsamione w zdaniach o prawości i sprawiedliwości – z panowaniem Syna. Zwraca uwagę charakter uznania władzy królewskiej Syna. Oddanie czci jest bowiem pierwszą czynnością, której Bóg oczekuje od swoich aniołów jako od części stworzenia[25].

Dlaczego wezwanie do oddania pokłonu nie jest skierowane do całego stworzenia? Odpowiedź na to pytanie przynosi zakończenie porównania Syna z aniołami. Z kręgu adresatów pierwszego wezwania wyłączają się przyjmujący postawę przeciwników Syna siedzącego po prawicy Boga. Wrogość wyraża się w tym, że oni nie oddają Mu

---

[24] Por. P.T. O'Brien, *The Letter to the Hebrews* (Nottingham: Apollos 2010) 68-69.

[25] Nie jest to wprawdzie pierwsze działanie stworzenia, do którego w jakiś sposób mówca się odnosi. Pierwszą aluzją do takiego działania jest wzmianka o grzechach w *exordium* (1,3). Jej znaczenie jest jednak negatywne w tym sensie, że grzechy te wymagają oczyszczenia dokonanego przez Syna. Natomiast polecenie wydane aniołom oznacza, że ich odniesienie do Syna nie podlega temu rodzajowi działania. Pierwszym aktem im przypisanym, w Hbr, oraz od nich oczekiwanym przez Boga, wobec Syna, jest oddanie pokłonu.

pokłonu. W ich przypadku upadnięcie do stóp Syna może być tylko aktem wymuszonym: „Siedź po prawicy mojej, aż położę nieprzyjaciół Twoich [jako] podnóżek nóg Twoich” (Hbr 1,13). Natomiast nie jest on w żadnym przypadku wolną odpowiedzią stworzenia na apel Boga. Taka odpowiedź oczekiwana jest od ludzi. Jak się przedstawia jej znaczenie w świetle obrazu prawego panowania Syna oraz umiłowania przez Niego sprawiedliwości?

5. Sprawiedliwość a życie chrześcijańskie

Kiedy autor Listu do Hebrajczyków wzywa do słuchania, formułuje zarzut, który jest połączony z charakterystyką słuchaczy, odniesioną do sprawiedliwości. Oskarżając ich o ociężałość w słuchaniu, porównuje ich postawę do niedojrzałości dziecka, niezdolnego do spożywania stałego pokarmu. Tego rodzaju słuchacz jest określony jako „niewprawiony w słowie sprawiedliwości” (Hbr 5,13). Charakterystyka ta należy do serii zachęt i przestróg, przygotowujących do uważnego słuchania nauczania interpretującego całe ziemskie życie Jezusa, z Jego ofiarą w świetle sprawiedliwości. Centralne nauczanie jest zainicjowane przez porównanie Jezusa do Melchizedeka – nie tylko jako kapłana, ale także jako króla sprawiedliwości. Nieraz zwraca się większą uwagę na uwydatnienie jego godności kapłańskiej jako głównej treści typologii Melchizedek-Jezus, zaś mniejszą wagę przypisuje się wyjaśnieniu znaczenia imienia „Melchizedek” i jego tytułu „król Szalemu” jako „król sprawiedliwości” i „król pokoju” (Hbr 7,2)[26]. Melchizedek jako król sprawiedliwości jest typem Jezusa, ponieważ podstawą Jego panowania jest

[26] Por. Paciorek, *List do Hebrajczyków*, 74: „Podając etymologię (tradycyjną i niedokładną) imienia królewskiego Melchizedek, nie przypisuje się jej jednak większego znaczenia dziele. Prawdopodobnie wprowadza etymologię, ponieważ sprawiedliwość i pokój są przymiotami mesjańskich czasów. Poza tym autor wprowadza obydwa te przymioty w pojęcie kapłaństwa”.

wypełnianie woli Bożej, a nie tylko składanie ofiar ze zwierząt (Hbr 10,5-9 z Ps 40,7-10)[27].

Właśnie w panowaniu króla sprawiedliwości mają udział chrześcijanie, którzy wytrwale i z wiarą podążają za Jezusem, królem i kapłanem Nowego Przymierza: „Potrzebujecie bowiem wytrwałości, abyście spełniając wolę Bożą, dostąpili obietnicy [...] A mój sprawiedliwy z wiary żyć będzie [...]" (Hbr 10,36.38). Podwójna charakterystyka Melchizedeka jako króla sprawiedliwości i pokoju łączy się z zapewnieniem przynoszenia owoców sprawiedliwości oraz wezwaniem do zachowywania pokoju (Hbr 12,11.14). Wzorem dla niej jest wcześniej przedstawiona postawa wielu świadków wiary. Autor Hbr nazywa ich sprawiedliwymi (Abel w 11,4), dziedzicami sprawiedliwości (Noe w 11,7) i dokonującymi sprawiedliwości (wymienieni imiennie oraz anonimowi w 11,33). Sytuacja adresatów listu jest odmienna od doświadczenia tych licznych sprawiedliwych, ponieważ dopiero wierzącym w Chrystusa zostaje objawiona droga do Boga, a na tej drodze oni nie są pozostawieni samym sobie: „Patrzmy na Jezusa – przewodnika i sprawcę wiary" (Hbr 12,2). Celem tej drogi, którą podążamy za Nim jest przynależność do „Kościoła pierworodnych zapisanych w niebiosach, i sędziego – Boga wszystkich, i duchów ludzi sprawiedliwych udoskonalonych" (Hbr 12,23).

Summary

The study concerns the first mentions of the righteous kingdom and the love of justice in the Letter to the Hebrews. The meaning of the analyzed terms is built by their author on the comparison between Son's immutability and His superiority to the nature and position of angels

[27] Szerzej na temat znaczenia niedocenianej charakterystyki Melchizedeka jako króla sprawiedliwości w teologii Listu do Hebrajczyków w A. Malina, „«Otrzymujący królestwo» (Hbr 12,28). Chrześcijanie wobec panowania Bożego według Listu do Hebrajczyków", *Królestwo Boże: dar i nadzieja* (red. K. Mielcarek) (Analecta Biblica Lublinensia 3; Lublin: Wydawnictwo KUL 2009) 104-106.

(1:8-9). Son's love of justice is not limited to His passion and death, but is manifested through everything that preceded His anointing as the King of justice. This manifestation makes Him the example of the justice that the Christian are called to exhibit in their lives.

Keywords: Epistle to the Hebrews, justice, Jesus' kingdom, Christian life

Słowa klucze: List do Hebrajczyków, sprawiedliwość, królestwo Jezusa, życie chrześcijańskie.

Ks. Artur Malina
ul. ks. J. Czempiela 1
40-044 Katowice
malina@naos.pl

Ks. Artur Malina, kapłan Archidiecezji Katowickiej, profesor Uniwersytetu Śląskiego, członek Komitetu Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk, wiceprzewodniczący Stowarzyszenia Biblistów Polskich i członek Zarządu Dzieła Biblijnego Jana Pawła II. Ostatnio wydał książkę *Ewangelia według św. Marka.* Część I: 1,1–8,26. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz (Nowy Komentarz Biblijny 2; Częstochowa: Edycja św. Pawła 2013).